



УДК 338.22.021.4 : 338.23 : 631.15.017.1; JEL classification: Q13

DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2019-3-14>

ЛІЗУТ Рафал Анджей, здобувач кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Лізулт Р. А. Ефективність систем стратегічного управління організаційно-економічною безпекою аграрних підприємств.

В статті опрацьовано компоненти та складові систем стратегічного управління організаційно-економічною безпекою аграрних підприємств, а також викладено основні чинники впливу на підвищення результативності їх функціонування в різних умовах. Доведено, що за сучасних умов розвитку ринкових відносин більша увага приділяється компонентам організаційно-економічної безпеки поряд з ситуативними проблемами політичного, соціального, економічного та правового характеру. Визначено необхідність формування обґрунтованої сукупності показників та індикаторів для оцінки та аналізу результативності організаційно-економічної безпеки аграрних підприємств, від проведення якої залежить оцінка реальної ситуації з безпекою суб'єктів агробізнесу, визначення рівня їх менеджменту й можливостей моніторингу. Ідентифіковано, що в існуючому універсальному формалізованому підході до аналізу організаційно-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу є окремі недоліки при розробці, а також не існує відповідної системи з чітко визначеним переліком кількісних показників та індикаторів. Одночасно доведено наявність певних методологічних проблем аналізу стану її й прогнозування динаміки її рівня розвитку на перспективу. Тому в дослідженні запропоновано використовувати показники, які визначаються за існуючими на підприємствах реальними даними зміни рівня організаційно-економічної безпеки, яка проявляється через індикатори (фінансова стійкість, рентабельність виробництва, ефективність, конкурентоспроможність продукції, ринкова частка тощо). При цьому, як результат, індикатори матимуть визначені властивості. По-перше, вони утворюватимуть систему, в якій знаходяться у взаємодії і виконують свою індикативну функцію тільки за цієї умови. По-друге, матимуть високу чутливість і є сигналами про виникнення загроз у зв'язку із зміною організаційно-економічної ситуації в агропідприємствах. По-третє, будуть чітко формалізовані, відображатимуть загрози й виклики у кількісній формі.

Ключові слова: безпека підприємства, організаційно-економічна безпека, система індикаторів безпеки, фактори впливу, показники результативності, агробізнес, підприємство.

Постановка проблеми Сучасною наукою й практикою доведено, що організаційно- та виробничо-економічним системам як природним, так і природно-екологічним властивий нестабільний нелінійний характер розвитку. Це стосується всіх економік світу, розвинених країн і країн, що розвиваються, їх регіонів і підприємств. Ґрунтуючись на виявленому, синергетичний методологічний підхід до розкриття проблем організаційно-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу та їх вирішення засобами менеджменту, з урахуванням їх властивостей як систем, необхідно здійснювати згідно з основними принципами синергетичної парадигми. Вони розуміються як принципи відкритості, нерівноважності, нестабільності, випадковості, багатоваріантності, нелінійності, самоорганізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання управління еко-

номічною безпекою суб'єктів господарювання висвітлені у працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Серед перших слід виділити роботи О. Амосова, В. Андрійчука, О. Витвицької, Н. Гавкалової, М. Дем'яненка, Ю. Лупенка, М. Маліка, О. Маковоз, В. Маргасової, І. Маркіної, Б. Язлюка та ін. Проте, проблемні питання побудови та імплементації в менеджменті підприємства механізмів і систем управління організаційно-економічною безпекою вимагають опрацювання нестандартних підходів з огляду на сучасні тенденції розвитку соціально-економічних систем і турбулентність зовнішнього середовища суб'єктів економічних відносин. Як відзначається у багатьох наукових працях, глобалізація змістила акценти в системі основних викликів безпеки в сторону політичних, соціальних, економічних чинників, висунувши на перший план проблему економічної або організаційно-економічної

безпеки як самостійної системи. Така система ієрархічна, що можна представити модифікованою пірамідою А. Маслоу. Змістовний сенс рівнів піраміди повністю укладається в запропоновану концепцію, згідно з якою доцільно розглядати організаційно-економічну безпеку як синергетичну сукупність рівнозначних економічної та соціальної підсистем. Економічна підсистема стосується всебічного захисту від недобросовісної конкуренції, комерційної таємниці, безпеки виробництва й активів агроформувань, попередження банкрутства та рейдерства, захоплення і поглинання, різноманітних внутрішньогосподарських економічних порушень. Соціальна підсистема стосується їх іміджу й ділової репутації; покликана забезпечувати доходи, правовий захист прав і свобод працівників, соціальних інтересів особистості, соціальних стандартів і гарантій; соціальну відповідальність загалом.

Мета дослідження. Відповідно мета статті полягає у визначенні ефективності систем стратегічного управління організаційно-економічною безпекою аграрних підприємств.

Основні результати дослідження. Організаційно-економічна безпека як синергетична система не є простою сумою своїх основних підсистем. Тісно взаємодіючи вони надають їй нових властивостей, динаміки й тенденцій розвитку. Ця принципова відмінність організаційно-економічної безпеки проявляється на всіх щаблях піраміди. Організаційно-економічна безпека особистості забезпечує комплекс наявних соціальних і економічних стандартів, правових і моральних норм, що створюють середовище, в якому особистість розбудовується й реалізується при сприянні родини, колективу, підприємства, суспільства й держави.

У реалізації організаційно-економічної безпеки суспільства, крім уже сказаного, величезну роль відіграють розвинені форми суспільної свідомості й суспільних інститутів, а також економічні можливості реалізації прав і свобод усіх груп населення, правове забезпечення протидії розколу суспільства, тероризму й агресії. Організаційно-економічна безпека країни та її територій, у т.ч. сільських, досягається економічною незалежністю, стабільністю розвитку, наявністю ефективного координуючого механізму управління всіма політичними й суспільними силами, а також впливом інститутів їх економічного захисту.

Для міждержавної організаційно-економічної безпеки характерний високий рівень організаційно-політичної та економічної стабільності великих регіонів, який, як правило, складається з декількох держав або територій, що дозволяє протидіяти загрозам ззовні та усередині, тиску або агресії проти них. Організаційно-економічна безпека людства (міжнародна безпека) означає стійкий розвиток міжнародних організаційно-економічних відносин, при яких країни не зазнають зовнішніх і внутрішніх загроз своєму існуванню й суверенітету, проявів організованої злочинності та тероризму, торгівлі зброєю й наркотиками, рабства й військових дій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Накопичений практичний досвід управління здійсненням організаційно-економічної безпеки будь-яких з названих суб'єктів свідчить про необхідність створення обґрунтованої сукупності показників та індикаторів для її оцінки та аналізу. Від розв'язання цього завдання залежить оцінка реальної ситуації з безпекою агроутворення, визначення рівня її менеджменту й можливостей моніторингу на перспективу. Існує неодноразово висловлювана думка, що такий показник як доходи й прибуток на мікрорівні та їх динаміка, внутрішній валовий продукт (ВВП) на макрорівні значною мірою можуть відобразити ситуацію в будь-якій сфері господарювання.

Однак організаційно-економічна безпека – занадто складна система, щоб для відображення її стану був достатній один, навіть досить істотний показник або критерій. Безумовно, такий важливий чинник економічного розвитку, як ВВП (або величина ВВП на одного працівника, жителя) у значній мірі втілює багато економічних і соціальних характеристик, однак для її всебічної оцінки концептуально необхідний системний синергетичний підхід.

Оскільки універсальний формалізований підхід до аналізу організаційно-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу є не достатньо розробленим і не вибудована відповідна система з остаточним переліком кількісних показників/індикаторів, необхідно констатувати наявність певних методологічних проблем аналізу стану її й прогнозування динаміки її рівня розвитку на перспективу. Необхідно відзначити, що у своїй більшості існуючі системи показників передбачені, насамперед, для національного рівня безпеки. Вітчизняними й закордонними вченими, що працюють у сфері національної й регіональної безпеки, висловлюються

різні вимоги до цих систем, власне показників та їх граничних значень. Відповідно до рівня суб'єктів агробізнесу, вони запропоновані й представлені на рис. 1.

У сучасному менеджменті забезпечення організаційно-економічної безпеки підприємств-суб'єктів агробізнесу, як правило, застосовується індикативний аналіз як метод соціальних та економічних досліджень. Істотною властивістю такого аналізу є виявлення

тенденцій зміни рівня організаційно-економічної безпеки, яка проявляється в індикаторах, здатних свідчити про їх організаційно-економічну стабільність (фінансова стійкість, рентабельність виробництва, ефективність, ліквідність, прибутковість, конкурентоспроможність продукції, ринкова частка, продуктивність ресурсів, плинність кадрів, величина зарплати, соціальні виплати, соціальна відповідальність тощо).

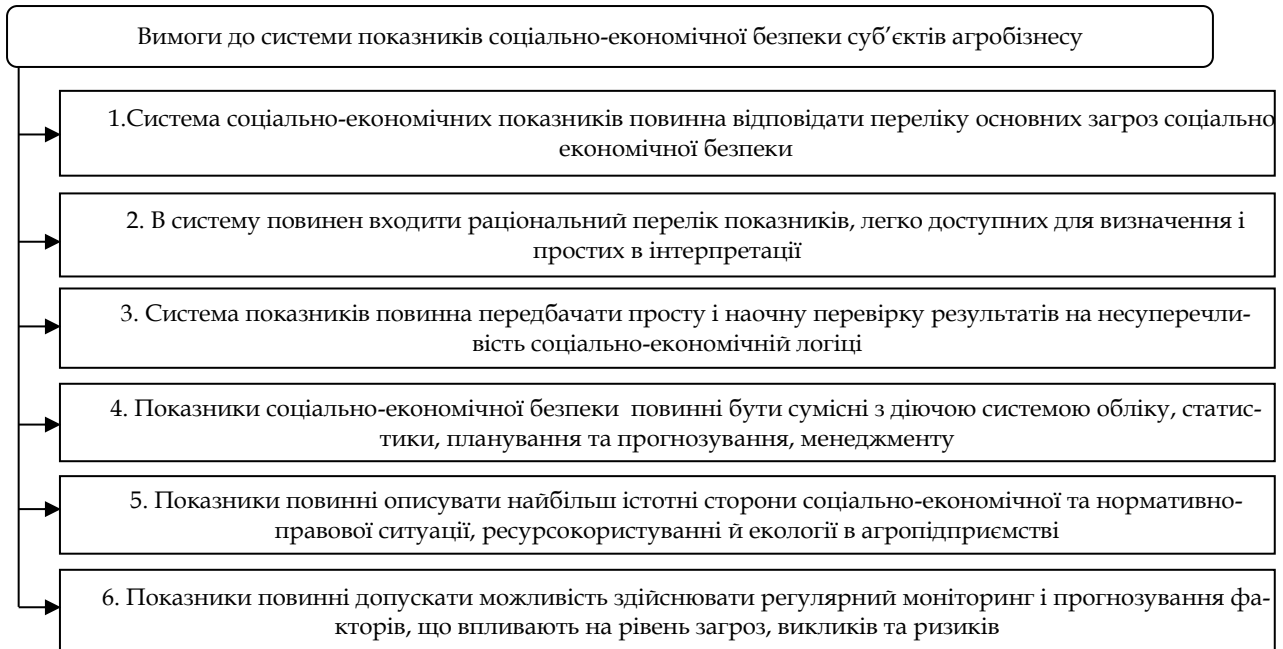


Рис. 1. Основні вимоги до визначення системи кількісних показників організаційно-економічної безпеки підприємств та їх розрахунків

Тому переважаючими кількісними показниками й індикаторами організаційно-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу є такі з них, які відповідають певним властивостям (рис. 2). Згідно усталеної думки, для функціонування системи показників та ін-

дикаторів безумовно важливими є всі три групи властивостей, однак найбільш важливою є властивість синергії, яка проявляється у т.ч. й у можливості виявлення наростання загроз і викликів при співставленні їх кількісних значень у комплексі й взаємозв'язку.

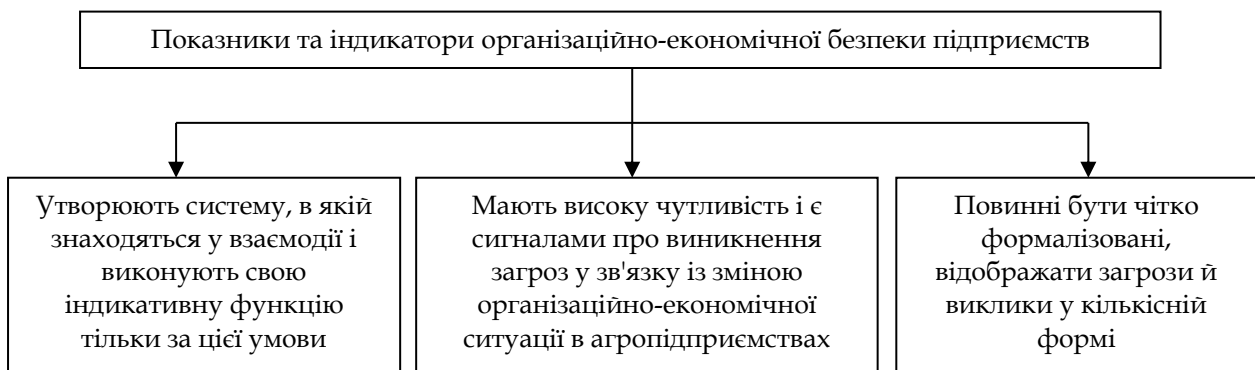


Рис. 2. Властивості індикаторів організаційно-економічної безпеки підприємств

При певних значеннях показників та індикаторів, що свідчать про наростання загроз і викликів, їх взаємозв'язок здатний зробити його більш очевидним. Можливість одержання такої інформації у менеджменті дозволить оцінити загрози та виклики без-

печи на початковій стадії й прийняти комплекс необхідних управлінських рішень для їх попередження, ліквідації або зменшення небажаних наслідків. Особливо важливі так звані «граничні» значення показників та індикаторів організаційно-економічної безпе-

ки суб'єктів агробізнесу, тобто граничні величини, наближення до яких призводить до формування негативних, руйнівних тенденцій для досліджуваних суб'єктів агробізнесу як системних утворень.

У самому загальному випадку в перелік граничних значень може бути внесена безліч кількісних показників та індикаторів, різних як по змісту, так і по методах розрахунків. Однак для одержання достовірного відображення стану й розвитку суб'єктів агробізнесу з позицій його організаційно-економічної безпеки необхідно відібрати обмежену кількість найбільш показових граничних значень для найбільш об'єктивних висновків та дій менеджменту. При цьому методичний підхід до оцінки ступеня дотримання організаційно-економічної безпеки основної діяльності аграрного підприємства має будуватися через призму формування та реалізації його економічного потенціалу, досягнення належного рівня фінансово-економічної стійкості для реалізації заходів поступального розвитку, а також отримання доходів на рівні, достатньому для здійснення розширеного відтворення.

Запропонований підхід передбачає здатність підприємства забезпечувати режим розширеного відтворення та організацію раціональних бізнес-процесів; недопущення критичних величин збитків, забезпечення інвестиційної привабливості; дотримання адекватного завданням мотивації та стимулювання рівня доходів персоналу та демографічних показників територій розміщення підприємств; збереження й відтворення ресурсів аграрних підприємств, недопущення критичних величин залежності від зовнішніх факторів; забезпечення правового захисту працюючих та бізнесу, недопущення корупції та криміналізації бізнес-процесів.

Визначення рівня організаційно-економічної безпеки підприємств аграрної сфери в регіонах виявило різницю даного показника для кожної території окремо по кожній з компонент. Це дозволило встановити ступінь диференціації рівня організаційно-економічної безпеки під впливом неоднорідних чинників, основними з яких є специфічні властивості та характеристики окремих територій, що проявляється в неоднаковій концентрації на них таких параметрів як економічно активне населення, підприємницький ресурс, виробничий потенціал. Відповідно, виконана інтерпретація рівнів організаційно-економічної безпеки аграрних підприємств та її основних складників через регіональні показники з

встановленням прямого зв'язку між ресурсним забезпеченням, економічним зростанням, сприятливою екологією й соціальною стабільністю. Аналіз окремих показників-індикаторів рівня організаційно-економічної безпеки аграрних підприємств та територій їх розміщення у порівнянні з пороговим значенням однойменного показника дозволив встановити, що існуюча демографічна ситуація є однією з найнебезпечніших внутрішніх загроз. В результаті встановлюється взаємозв'язок рівня організаційно-економічної безпеки з дією соціальних факторів в частині їх впливу на формування кадрової складової потенціалу підприємств, а також їх участі у вирішенні завдань соціального розвитку територій розміщення.

Обґрунтовані процедури забезпечення організаційно-економічної безпеки підприємств на основі їх поєднання в блоки комплексного алгоритму дотримання безпечного стану діяльності підприємства, а саме: блоку інформаційної підтримки; блоку діагностики безпеки; блоку планування, прогнозування та моделювання; блоку організації, контролю та регулювання. В роботі побудована модель рівня організаційно-економічної безпеки підприємств аграрної сфери, яка дозволила ідентифікувати та кількісно визначити причинно-наслідкові зв'язки між її рівнем і факторами його формування. Так, було встановлено, що найбільший вплив на рівень безпеки мають соціальні (79,0 %) та інноваційні (54,0 %) фактори, а найменший, відповідно, виробничо-відтворювальні (3,0 %) та екологічні (4,0 %). Саме соціальні та інноваційні чинники складають основну загрозу організаційно-економічній безпеці підприємств аграрної сфери на перспективу.

Висновки. Наявність різних наукових економічних шкіл, вітчизняних і закордонних, визначає існування різних методологічних підходів до складання переліків показників/індикаторів та їх граничних значень для оцінки організаційно-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу. У Національній стратегії організаційно-економічної безпеки України (2018 р.) цей перелік охоплює найбільш істотні її складові: здатність економіки до сталого розвитку; стабільність фінансової системи; найбільш важливі аспекти функціонування соціальної сфери; стан зовнішнього боргу, зовнішньої торгівлі й зовнішньоекономічної діяльності. Саме у такому контексті доцільно формувати кількісні показники та індикатори організаційно-економічної безпеки й здійснювати подаль-

ші розрахунки їх кількісних значень для суб'єктів агробізнесу.

В дослідженні обґрунтовано інструменти та процедури впливу менеджменту підприємств на процес дотримання організаційно-економічної безпеки через створення системи її моніторингу, вибір показників та індикаторів для оцінки й діагностики, моде-

лювання з визначенням пріоритетних механізмів та інструментів впливу. На основі ідентифікації критеріїв оцінки рівня дотримання економічної безпеки аграрних підприємств згідно виділених її структурних складових досліджено стан та ефективність функціонування існуючих систем управління їх економічною безпекою.

Література.

1. **Амосов О. Ю.** Фінансова безпека підприємства в сучасних економічних умовах: теоретичний аспект. *Проблеми економіки*. 2011. № 4. С. 76-80.
2. **Мандич О. В.** Стратегії підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств: інструментальний підхід. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2016. Вип. 172. С. 141-146.
3. **Плигун С. В.** Проблемні аспекти дослідження кон'юнктури сільськогосподарського ринку в Україні. *Агросвіт*. 2018. № 15-16. С. 52-55.
4. **Рижикова Н. І.** Генезис теорій конкуренції та прикладні засади їх імплементації в інноваційно-інвестиційному розвитку соціально-економічних систем. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2017. Вип. 4. С. 45-54.
5. **Babenko V., Perevozova I., Maliy O., Mykolenko I.** World informatization in conditions of international globalization: factors of influence. *Global Journal of Environmental Science and Management*. 2019. Vol. 5(SI). P. 172-179. DOI: 10.22034/IJHCUM.2019.05.SI.19
6. **Eilon S.** Management control. *Harvard Business School Press*. 1971. 207 p.
7. **Faiier O., Arefieva O., Miahkykh I., Khloponina-Gnatenko O.** Risk management in the sphere of state economic security provision using professional liability insurance. *Global Journal of Environmental Science and Management*, 2019. Vol. 5(SI). P. 51-60. DOI: 10.22034/gjesm.2019.05.SI.06
8. **Mandysh O. et al.** Competitive development of subjects of the agri-business: theory and practice. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*. 2018. Vol. 28(4). P. 86-91.
9. **Sievidova I. A.** Factors affecting the economic management efficiency of agricultural enterprises in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*. 2017. Vol. 15 (2 (c. 1)). P. 204-211.
10. **Sievidova I. et al.** Optimizing the strategy of activities using numerical methods for determining equilibrium. *Eastern-European Journal Of Enterprise Technologies*. 2019. Vol. 6 (4 (102)). P. 47-56. DOI: <http://dx.doi.org/10.15587/1729-4061.2019.187844>

References.

1. **Amosov, O. Yu.** (2011). Finansova bezpeka pidpryyemstva v suchasnykh ekonomichnykh umovakh: teoretichnyy aspekt. [Financial security of the enterprise in modern economic conditions: theoretical aspect]. *Problemy ekonomiky*. no 4, pp. 76-80.
2. **Mandysh, O. V.** (2016). Stratehiyi pidvyshchennya konkurentospromozhnosti ahrarnykh pidpryyemstv: instrumentalnyy pidkhid. [Strategies for increasing the competitiveness of agricultural enterprises: an instrumental approach]. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu sil's'koho hospodarstva imeni Petra Vasylenka: Ekonomichni nauky*. no 172, pp. 141-146.
3. **Plyhun, S. V.** (2018). Problemni aspekty doslidzhennya kon'yunktury sil's'kohospodars'koho rynku v Ukraini. [Problematic aspects of agricultural market research in Ukraine]. *Ahrosvit*. no 15-16, pp. 52-55.
4. **Ryzhykova, N. I.** (2017). Henezys teoryi konkurentsiyi ta prykladni zasady yikh implementatsiyi v innovatsiyno-investytsiynomu rozvytku sotsial'no-ekonomichnykh system. [Genesis of competition theories and applied principles of their implementation in innovation and investment development of socio-economic systems]. *Aktual'ni problemy innovatsiynoyi ekonomiky*. no 4, pp. 45-54.
5. **Babenko, V., Perevozova, I., Maliy, O., Mykolenko, I.** (2019). World informatization in conditions of international globalization: factors of influence. *Global Journal of Environmental Science and Management*. Vol. 5(SI), pp. 172-179. DOI: 10.22034/IJHCUM.2019.05.SI.19
6. **Eilon, S.** (1971). Management control. *Harvard Business School Press*. p. 207.
7. **Faiier, O., Arefieva, O., Miahkykh, I., Khloponina-Gnatenko, O.** (2019). Risk management in the sphere of state economic security provision using professional liability insurance. *Global Journal of Environmental Science and Management*. Vol. 5(SI), pp. 51-60. DOI: 10.22034/gjesm.2019.05.SI.06
8. **Mandysh, O. et al.** (2018). Competitive development of subjects of the agri-business: theory and practice. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*. no 28(4), pp. 86-91.

9. *Sievidova, I. A.* (2017). Factors affecting the economic management efficiency of agricultural enterprises in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*. no 15(2 (c. 1)), pp. 204-211.

10. *Sievidova, I. et al.* (2019). Optimizing the strategy of activities using numerical methods for determining equilibrium. *Eastern-European Journal Of Enterprise Technologies*. Vol. 6 (4 (102)), pp. 47-56. DOI: <http://dx.doi.org/10.15587/1729-4061.2019.187844>

Abstract

Lizut R. A. Effectiveness of strategic management systems for organizational and economic security of agricultural enterprises

The article deals with the constituents and components of the strategic management systems for the organizational and economic security of agricultural enterprises, as well as outlines the main factors influencing the improvement of their functioning in different conditions. It is proved that in the current conditions of market relations development, more attention is paid to the components of organizational and economic security along with situational problems of political, social, economic and legal nature. The necessity of forming a reasonable set of indicators and indexes for assessing and analyzing the effectiveness of organizational and economic security of agrarian enterprises is determined, which depends on the assessment of the real security situation of agribusiness entities, determining their level of management and monitoring capabilities. It is identified that there are some drawbacks in the development in the existing universal formalized approach to the analysis of organizational and economic security of agribusiness entities, and there is no corresponding system with a clearly defined list of quantitative indicators and indexes. At the same time, it is proved that there are certain methodological problems of analyzing its state and forecasting the dynamics of its level of development for the future. Therefore, the study proposes to use indicators that will determine the existing real enterprise data changes in the level of organizational and economic security, which is manifested through indicators (financial sustainability, profitability of production, efficiency, competitiveness of products, market share, etc.). As a result, the indicators will have certain properties. First, they will form a system in which they interact and perform their indicative function only under this condition. Secondly, they will have high sensitivity and are signals of threats arising from changes in the organizational and economic situation in agribusinesses. Third, they will be clearly formalized, will reflect threats and challenges in quantitative form.

Keywords: enterprise security, organizational and economic security, system of safety indicators, impact factors, performance indicators, agribusiness, enterprise.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2019 р.

Бібліографічний опис статті:

Лізут Р. А. Ефективність систем стратегічного управління організаційно-економічною безпекою аграрних підприємств. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2019. № 3. С. 94-99.

Lizut R. A. Effectiveness of strategic management systems for organizational and economic security of agricultural enterprises. *Actual problems of innovative economy*. 2019. No. 3, pp. 94-99.

